דברי אמת — ויחי

שכל את ידיו. אינו מובן כלל כי פירושו הוא בשכל הניח ידיו ואין כתיב זה. והנה כתיב ידיך עשוני ויכוננוני הביננו כו'. לשון כפול עשוני ויכוננוני בקיצור דהנה כתיב ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני כו' ואינו נזכר שם מלך ישראל הראשון עכ"פ. אך הוא מלך הדר הכתיב אחרון דרך משל איתא ברוקח אין חוזק כחסידות בתחלתו דרך משל אדם המקבל ע"ע בחוזק גדול ובכח גדול להיו' רק טוב ובלא הדרג' מפני גודל התבערה שבלבו לה' ועיקר הוא המדות לתקן להיות רק לה' ולזה צריך שכל ג"כ. והנה [אם] רוצה לעשות גמילת חסדים גדול מיכלתו אינו יכול להתקיים בזה וכן אם [הוא] בכעס גדול על הרשעים ג"כ א"א להתקיים וגם התמדה בתורה יותר מדאי א"א להתקיים וכן כל שאר המדות (וכן גם בשכל יש מיעוט כי מה שבא בבהלה בלא הדרגה וישוב הדעת אינו בהשכל כראוי). וכשרואה האדם שא"א להתנהג כן צריך להתיישב בדבר להיות בצמצום ובהצנע כל מה שאפש' להלביש רצונו בדרך שתהי' קיום. והנה גם החסד שרוצה לעשות והרחקות הרשעים צריך להלביש בשכל. והנה ידוע אדם יכול לעורר בענינו הטוב עד אין סוף ואדם הוא בדרך משל עולם שכולו ארוך ונקרא כתר וזה ידיך ידי ר' פירושו כתר כפי' האר"י ז"ל על אתה אחד וזה עשוני על החכמה שחסדו מלובש בו וכתיב בחכמה יסד ארץ לשון עשי' כונן שמים בתבונה ע"כ עשוני ויכוננוני ע"כ הבינני כו' וזה פי' כאן י"ל כי למה למברך להניח ידיו על ראש המתברך וכן הכהנים וישא אהרן את ידיו כו'. על כי מעורר מעולם הארוך המלובש בשכל הם חכמה ובינה וזה בארץ אדום לשון כח גדול וחוזק בלא הדרגה כנ"ל הדר פירושו על הדרגה שאח"כ מלובש ומהודר וזה י"ל טעם על שדקדק בידיו אומר שכל את ידיו כיון בידיו על עולם הארוך שמלובש בחכמה ובינה והגם שהם רעים דלא מתפרשין וכחדא נפקין וכחדא שרין אעפ"כ יש חילוק בין ימין לשמאל ודוק היטב:

האלקים אשר התהלכו כו'. י"ל הפלוגתא שבמדרש מר אמר חדא ומר אמי. חדא ולא פליגי כי שני פעמים כתיב אלקים. וצריך ביאור. אך הנה אאע"ה הרבה כבוד שמים וקירב הכל לה' יתברך באהבתו להבורא ב"ה ובחסדו ויצחק אבינו ע"ה בפחדו המשיך להעולם לירא מדינו נמצא שהגדילו אלקותו ית' במדותם. וזה אלקים אשר התהלכו לפניו כנשיא שזקנים הולכין לפניו לכבודו כו'. האלקים הרועה את יעקב הוא הקב"ה בעולם הצפון כמו ברכת ה' הוא תעשיר שולחן בצפון כי תשובה קדמה לעולם למעלה מעולם חסד יבנה נקרא צפון וזה הרועה כו':

בתרגום יונתן בך יברך ישראל. ביומא דמהולתא. לכאורה הוא בלא טעם מאין זה כי לא נמצא רמז מזה. י"ל כי יש דקדוק ויברכם ואח"כ כתיב בך יברך ישראל ומסיים בהם ראוי לכתוב בכם יברך ישראל כו'. ע"כ מפרש ביומא דמהולתא וזה כך כי אז משיג שורש יוסף הצדיק ודוק:

מה שכתיב ויברכם כו' בך יברך ישראל כו' פירשנו לעיל פי' התרגום יונתן כיומא דמהולתא זה הוא בך במדרגותך. וי"ל כדרך הלצה דהנה איתא זקני ת"ת כל מה שמזקיני' דעתם מתוסף עליהם ולהיפך זקני ע"ה. והנה ביוסף הי' אפרים חשוב יותר מסתמא שאז יוסף הי' גדול יותר כדרך ת"ח כל זמן שמזקינים וזה בך יברך כמה שיאמרו ישימך כאפרים וכמנשה אפרים ראוי להתברך בך שאתה ת"ח:

אוסרי לגפן כו'. דהנה מי שמתדבק בו יתברך ואוהבו גם חושב ברוממותו ית' לא מבעיא שהוא תועלת לו לרצונו ית' אפילו לכל ישראל ממשיך התעוררות לו ית' דכל ישראל נקראי אדם כמו אדם את' וכנ"י נקראים גפן כמו גפן ממצרים תסיע וזה אוסרי שנאסר ונתקשר בי. לגפן לכנ"י בא התעוררות על ידו וזה עירה וכן נמי כמו שמתדבק בה' יתברך תמיד הגם שודאי א"א כ"כ תמיד עכ"פ חוזר בתשובה כששוכח ע"י זה מעורר עינא פקיחא דלא ניים ונטיר תדירא השגחתו ית' כי אדם כמו שאפשר לו והשי"ת לפי יכולתו וכמו שפירשנו על אדם נותן לעני מלא עומסו בעולם הזה הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא. וקשה בעולם הבא הל"ל כמו בעולם הזה. פירשנו שאינו מדבר על שכר עולם הבא כי עין לא ראתה ובדרך כלל אמרו רז"ל ש"י עולמות רק הקב"ה נותן לו מלא עומסו טוב בעולם הזה לעולם הבא שיבא ע"י זה לעוה"ב ולא תהי' לו ?לא עיכוב לא עניות שח"ו מעביר על דעת קונו וכן נותן לו עושר ושלא תהי' ח"ו שמור לרעתו כ"א שיבא עי"ז לעוה"ב וכן כאן לפי יכולתו שמתדבק בו ית' בא השפעה מעינא פקיחא כנ"ל. וזה עירה כמו עורה למה תישן לשון עינא פקיחא דלא ניים. ולשורקה. הוא ענף מכנ"י העושה פירוש שעליו ענבים כי גפן נקרא האילן וזה ענף ממנו הם הדבוקים עם הדבוק בה'. בני אתונו. פי' בא לו השגה לבאר להם חדושי תורה כי הם רוצים לשמוע ממנו בא לו להם. וכמו שכתיב נשמת שדי תבינם. והוא לשון אתונות צחורות שפי' על תורה. כבס ביין לבושו. הוא התורה שנעשה ממנה לבוש וחלוקי דרבנן. וג"כ נקרא כביכול לבושו ית' כמו שכתיב לבש ה' עוז היא התורה הנקרא עת והנה יש לומד בעצבות ובלא דביקות הנה שנעש' לו לבוש הוא שחור ואינו יפה ומצוחצח ע"י הדביקו' הנקרא יין שהוא מעין עוה"ב שבא לו הארה ואמרו רז"ל מאי עין לא ראתה זה יין המשומר בענביו וזה כבס ביין לבושו. ובדם ענבים כו'. דהנה איתא עיקר תיקון האדם הוא הזוכה להשיג כדרך שיהי' באימה וביראה ברתת ובזיעה לפני גדולתו ופחדו ית' כמו דור דיעה במ"ש שפסק' הזוהמא מאבותינו. והוא המובחר. כי תענית הוא מסוכן שתהי' דוקא באמת לה' לבדו ובלא גיאות ובלא עצבות וגם הכח עתה נתמעט מזה והנה הדביקות הגדול הזה המרומז בשם יין כנ"ל הוא מרומז ביין שהוא מן המובחר יין אדום כמו שכתיב אל תרא יין כי יתאדם וזה ובדם ענבים הוא דביקות יותר מובחר להיות ע"י זה באימה וביראה כו'. סותה ע"י [זה] מכבס ומשליך ממנו הזוהמא הוא יצה"ר המסיתן כנ"ל:

לישועתך קויתי ה'. דהנה אם אדם מתפלל וכוונתו כדי שלא תהי' שום [צער] לזרע ישראל כי בכל צרתם לו צר ח"ו הוא כמו בא לטהר מסייעין לו ומה גם שא"א להיות תערוג על מה שרצונו להיות רצון הבורא ב"ה. וזה לשועתך אם כן כוונתו כביכול להיות לישועתו ית' קויתי ה' להיות רחמים בודאי:

גד גדוד יגודנו דכתיב ותאמר לאה בגד ותקרא את שמו גד צריך [ביאור] על הכתיב תיבה א' והקריאה בא גד. דהנה פרשנו ה' מי יגור באהלך. פי' [אם] בעוה"ז הוא מחזיק עצמו כמו גר וזה באהלך עוה"ז כמו וימתחם כאוהל לשבת. וישכון. פי' שעיקר שכינתו הידוע לו הוא בהר קדשיך הוא עוה"ב זה יכול להמשיך בני חיי ומזוני וזה הולך תמים יכול להמשיך להעולם ולהוליך תמים הוא בני שיקיים מצות מילה שנקרא על ידה תמים. ופועל צדק גם ימשיך מזוני ועושר שע"י [זה] מקיימים מצות צדקה כי אם לא הי' לו [מזוני] כמה הי' נפעל צדק. וכן ודובר אמת ימשיך מדת אמת הוא חיים. ולא קשה הלא אלו באים מאין כי אין מזל לישראל. לזה אומר בלבבו במה שמוצא לפעמים בו שני לבבות נעשה כאין בעיניו יכול להמשיך עי"ז מאין כל הנ"ל. וזה בגד לשון בגידה עי"ז נעשה כאין בעיניו עי"ז בא גד הוא המזל שמשם בני חיי ומזוני [גד] ר"ת גומל דלים אפילו לדלי' מן המצות כי לא בזכותא תניא אלא במזגא וידוע פי' הזוהר כי ודאי גם זכות מועיל כ"א גם בלא זכות אפשר להמשיך משם. וע"כ האומר גד גדי כו' הוא דרכי האמורי כי משמע שכוונתו במזלות שאפשר לפסוק כי אם הי' כוונתו על המזל הידוע נקרא בשביל זה מזל שנוזל תמיד בלא הפסק. וגם בלא זכות. וזה גד ממזל ההוא גדוד יגודנו ימשיך גדודים הם בני ויגודנו הוא חיי להיות אחדות בין היסודות והנשמה והגוף. ומאן דיהיב חיי יהיב מזוני:

מאשר שמנה לחמו כו'. י"ל בקיצור כי ידוע שולחן בצפון מצפון זהב יאתה והוא שורש התשובה כי כמו התשובה הוא צורך לעבודת שמים שהוא העיקר כ"א אם חטא צריך תשובה וכמעט א"א בלעדה כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן נמי א"א בלא פרנסה וזה מצפון כי התשובה קדמה לעולם והוא מעולם טוב הצפון והנה אם אדם ממשיך שפע פרנסה טוב לעולם ממילא בא עבודת שמים כי אם אין קמח אין תורה וגם משורשה בא תשובה כנ"ל ועוד כי נפש יודעת מאין בא לו הטוב ומתקרב ע"י זה אל הצדיק ממילא מדריכו בדרך ישרה (ונראה שע"כ הושע ברך את ישראל והושיבם בתשובה על ידי זה) וזה מאשר הוא תשובה המאשר את העם שמנה לשמו כי בא משם עושר מצפון זהב יאתה כנ"ל ע"י זה והוא יתן מעדני מלך פי' התקשרות לה' ית' וזה מעדני מלך לשון מעדנות כימה:

נפתלי י"ל על התפלה כמו שפי' רש"י ז"ל על נפתולי כו' ולשון נופת לי ע"י [זה] יכול לפעול אילה שלוחה הניאוף שיבטל החביבה בתילה כי מים גנובים ימתקו. כי כשזה קם זה נופל וכן פרשנו אוהב שלום ורודף שלו' שבין הרשעים להיות יתפרדו כל פועלי און וכן במקום גילה כו' פי' במקום ב"ה אם הוא הגילה שם פי' היפוך מהקדושה תהא רעדה וכנ"ל:

מאל אביך כו'. דהנה יש צדיקים שיודע בעצמו שהוא מקצר בעבודתו ית"ש ונראה לו שהוא מרוחק ממנו ית' וזה בא מאמת מעם ה' וזה מאל שנרא' לו שהוא רחוק ממנו אביך תחזיק לרבי הנקרא אב ויעזרך. בכל מה שתצטרך כי הוא דבוק בו ית' ע"י האמת שהוא אלקים אמת ואת שדי בברכותיו ויברכך גם לשון שאמר לעולמו די לא מבעי' שלא תהי' לך עוד צרה נוסף ע"ז ימתיק הדינין וימשך ברכה עי"ז לך כי הוא משדד המערכה לטובתך ברכות שמים מעל דהנה פרשנו לעושה השמים בתבונה כי שמים נקראים הרחמים הוא שם הוי' ב"ה כידוע ע"כ בגמרא נקרא ית' רחמנא ואיתא שמים בינו לביני וגם שלמה הע"ה אמר אתה תשמע השמים ולא מן השמים [וכן הוא בתקוני זוהר] והנה עושה נקרא גדול כמו עשתה את צפרני' וזה לעושה השמים שמגדיל הרחמים ע"י תבונה נותן התעוררת תשובה לעולם עי"ז יגדיל לנו הרחמים כי כתיב יבין ושב מבינה בא תשובה וזה ברכות שמים ברכה בהרחמים שיתרבו. מעל. ע"י שיודע שמועל לשון תמעול מעל. הוא תשובה וכן פשוט יש מאין משמי' השמים. ברכות תהום. פי' להעלות ניצוצות מסט"א וכמו שפי' באור החיים. באותו סדרה על מטרף בני עלית רובצת תחת פי' הסט"א הנקרא חטאת רובץ להיות תחת שאתה תשלוט עלי' באור החיים פי' כן על כרע רבץ יעו"ש. ברכות שדים ורחם דאבא ואמא כתרנום הוא שכל:

ברכות אביך כו'. דיש צדיקים שתשוקתם להחזיר בתשובה ואינם חוששים על צער ישראל. ויש שיש בהם דעת קונם שרצונו ית' להטיב. זה יותר במעלה ע"י זה ממשיך טובו וחוזרים ממילא בתשובה כמו במרדכי מאהבת הנס. וזה ברכות אביך שיש לו רחמנות עליך כאב גברו על ברכות הורי לשון הורים ומורים לשון תשובה לבד כקטן שנולד עי"ז עד תאות לשון הוסרה התאוות כי בא שפעו ית' ברוב קדושה גבעות עולם עי"ז יש לישראל עיקר העולם התגברות וגבהות הוא כבוד שמים תהי' לראש יוסף הצדיק שמתאוה שיוסף ה' תמיד לישראל טובות. ולקדקד גי' יצחק נזיר אחיו לכל הדבוקים עמו להיות כמו נזר וממשלה לכבוד שמים:

עוד ברכות אביך גברו כו'. לכאורה ודאי אין דרכי של יעקב להתפאר בפרט נגד אבותיו אך ידוע שיעקב הוא רחמן שבאבות ע"כ אמר זה לברכה שינצל מגלות קשה כי א"א ע"ה ברור גלות ויצחק אבינו אמר כאשר תריד כו' ע"ז אמר ברכות אביך כו' בפרט על ימות המשיח כדאיתא בזוהר שהצפין את ברכותיו הגדולות לעזור לבניו ע"כ אמר גברו על ברכות הורי להיות לו כח יותר על מה שגזרו. וזה עד תאות גבעות עולם הן שרה ורבקה כמו מגבעות אשורנו שרבקה השתדלה שיקח יעקב הברכות שלא ימשול בו עשו ולא בניו מישמעאל ושרה אמרה גרש כו' לשון כפול הי' כוונתם גם על עשו וזה גרש האמה היא מלכות הרשעה הזאת על הגר שהיתה לפניה כי לא ירש כו' ג"כ וזה עם בני הוא יעקב קאי על עשו עם יצחק וקאי על ישמעאל וזה עד תאות גבעות עולם לראש יוסף קאי על משיח בן יוסף שהוא יוסף בעצמו כידוע וי"ל קאי על האלף הששי שהוא נגד יוסף ולקדקד נזיר אחיו גי' יצחק שיופרש הדין מאחיו וכן י"ל על הנו"ן שהוא טפיים ב"פ טיפה גי' קדקד לפעול נזיר [לשון נזר] פי' שיתגל' אלקותו ית' כמשל מלך שמעוטר בכתר יודעים גם הרחוקים שלא הכירו אותו עדיין שהוא המלך וזה ולקדקד נזיר אחיו:

סליק ספר בראשית. בעזרת האל שאין לו ראשית ואחרית: